

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 788 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati.....	10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati	16
Gulnora Abdurahmonova	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari	22
S. R. Topildiyev	
Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi	28
Muratova Shohista Nimatullayevna	
Green Economy in Tourism in Uzbekistan.....	32
Alieva Makhbuba Toychievna	
Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты"	36
Голышева Елена Вячеславовна	
Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari	42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari.....	47
A.Yu. Mardanov	
Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari.....	52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida barqaror rivojlanishga erishish	57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlar.....	66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich	
Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari.....	70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari.....	74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati.....	78
Butanova Dilnoza Rustamovna	
Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri.....	83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna	
Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish modellarining qo'llanilishi.....	95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni.....	101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari.....	104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich	
Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari	110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich	
Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi.....	113
Mahamatova Maftuna	
Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari.....	119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna	

Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari.....	124
Said Po'latov Maxamedovich	
Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry	128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li	
Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar.....	135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	
O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'rni	142
Toshmurod Kulmanov	
Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari	147
Tursunova Dilnavo Islomovna	
Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish.....	150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari.....	159
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish.....	162
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari.....	168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich	
Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish	174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari	179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Agglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida	185
Raximbayev Akmal Azatboyevich	
Korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari	190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Globalashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	195
Salimov Dilshodbek Davronovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi.....	199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich	
Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	203
Nilufar Umarova	
O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili	207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li	
Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili	213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari	220
Meliyev Isroil Ismoilovich	
Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar	227
Melikov Otabek Maxmadiminovich	
Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'rni.....	232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich	
Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar.....	237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna	
Задачи предмета «русского языка» на современном этапе	243
Адилова Солияхон	

Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati	247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari.....	252
Gapparov Azim Qayumovich	
O'zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri.....	258
Isayev Atabek Djurabayevich	
Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market.....	266
Jurabek Sobirov	
Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili.....	270
Kuldashev Sherzod Alimardonovich	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o'sishdagi roli	276
Mamadiyeva Dilrom Ravshon qizi	
Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili	280
Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna	
Improving Internal Control System	287
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlarini targ'ib qilishda OTMLar veb-saytlari samaradorligini oshirish.....	291
Musayev Bekjon Shukurillayevich	
Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish	298
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhkomovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Xizmatlar ko'rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari.....	306
N. B. Yahyoxonov	
Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	311
Nazarova Muslima Nazarovna	
Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlarini	317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich	
Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari.....	322
Olimova Nodira Xamrakulovna	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar	329
Oppoqxonov Nurmuhammadxon Po'latxon o'g'li	
O'zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo'nalishlari.....	333
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi	338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o'g'li	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	341
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati.....	345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish.....	350
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	
Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar	355
Samandarova Gulxayo Abduraim qizi	
Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari	359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
To'qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati	363
Todjimamatova Mashxura Erkinovna	
Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog'liqligi	367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich	

Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане.....	373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfova, Romashkin Roman Anatolyevich	
Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts.....	379
Urozaliev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbosjon Murodovich	
Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar	384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari.....	391
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	396
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari.....	402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna	
O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	405
Yo'ldosheva Dilnoza G'ayrat qizi	
Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров	408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	412
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilxomjon o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari.....	416
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich	
Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан.....	420
Адашов Гайрат Рустамович	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане	432
Б. А. Хакимов	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции.....	438
Бабаева Гузаль Яшиновна	
"Sirdaryo" va "Sirdaryo-Farm" erkin iqtisodiy zonasidagi xorxonalari erishgan yutuqlari, berilgan imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to'g'risida	444
Davlayev G'olib Ashurovich	
Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili	447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich	
Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta'siri.....	452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
O'zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish.....	457
Jonuzokov M. K.	
Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish.....	461
Ismailov Allayor Rashidovich	
Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции.....	465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович	
Iqtisodiyotni globalashuvi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish	471
Kalandarova Nargiza Narimanovna	
Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения	475
Кенжебаева Гульфуза Рахматиллаевна	
Сущность, цели и задачи определения уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях	478
Киличев А. А.	
Sug'urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish	485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	

Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане.....	490
Курпаяниди Константин Иванович	
Ho'jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag'laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish.....	497
Mahmudova Go'zal Samadjon qizi	
Muqimiy ijodiDA milliy uyg'onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar	502
Muxlisa Muxitdinova	
Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана	505
Наимов Шахрух	
Определение специфических особенностей и факторов влияющие на процесс внедрения международных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан.....	509
Хайдаров Зоҳир Шаривович , Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зоҳир Зода	
Inson kapitalida mujassam bo'lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o'rni va roli	514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova	
Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма.....	521
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе.....	525
Рахимова Гавхар Ойбековна	
O'zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli	530
Saidova Subhinigor Azizovna	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag'allikni qisqartirishning innovatsion yo'llari	535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o'g'li	
Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	541
Umirov Xurshid Islomovich	
Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari.....	545
Fayziyeva Dilafuz Shuxratovna	
"Авеста" – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии	549
Хакимов Назар Хакимович, Садиков Анвар Каримович	
Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия	555
Хамдамов С. Ф.	
Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish.....	562
Xasanova Nafisa Shavkatovna	
Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish.....	566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi	
Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar.....	572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari	578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich	
Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni.....	583
Toyrova Amina Baxtisher qizi	
Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili	588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li	
Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar	592
K. Q. Tajibayev	
Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике	599
Камолова Феруза Кахрамоновна	

O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'llari.....	603
Mirzayeva Lola Shavkatovna	
Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o'rni.....	607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi.....	612
Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari.....	620
Salixov Sherzod Abduxakimovich	
Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish	625
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	628
Ostonokulov Azamat Abduraimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi	635
Miyassarov Davron Abdurashid o'g'li	
Xizmat ko'rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari.....	640
Muhammadamin Erdon o'gli Erdonov	
Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста.....	644
Насиров Дилшод Фархадович	
Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана	654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir.....	659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li	
Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo'nalishlari.....	664
Razzakov Jasur Xamraboyevich	
Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan	670
Mahmudov Nosir, Nabiyeva Nargizaxon Nuriddin qizi	
Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish	677
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
O'zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari	683
Ortiqov Avazbek Bahrom o'g'li	
Rene Dekart va Blez Paskal ta'limotlarida ratsional g'oyalar komparativistikasi.....	689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari.....	694
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan's Efforts to Join It.....	699
Urozaliev Elyor, Khoshimova Sevara	
Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar.....	705
Abduqaxorov Ulug'bek Abdug'aniyevich	
Yangi O'zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo'nalishlari	709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich	
Mahalliy soliqlar va yig'implarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari	713
Tuychiyev Kamoliddin	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	717
Yadgarov Nodir Ravshanovich	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlar va iqtisodiy asoslari.....	723
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
Davlat xaridlari jarayonida e'tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari	727
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	

O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari	730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o'g'li	
Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari	733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboyeva	
Sug'urta faoliyatini takomillashtirishda andarrayting xizmatining o'rni	737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari	741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich	
Kambag'allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo'naltirish	745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich	
Yoqilg'i-energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari	749
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике	753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Эффективность программ соответствия в различных компаниях	757
Ахмедов Бехзод Ахмедович	
Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте	762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович	
Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles	767
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg'or xorij tajribalari	774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish	781
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o'g'li	

INNOVATSION IQTISODIYOTDA INSON KAPITALINING TUTGAN O'RNI

Abdikarimov Islombek Ibragimovich

“Ma'mun universiteti” NTM o'qituvchisi, UrDU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishda inson kapitalining tutgan o'rni, inson kapitali nazariyasining qo'llanilishi qanday natijalarga olib kelishi hamda inson kapitalining mohiyati haqida so'z yuritiladi. Bunda inson kapitali va ta'limga kiritilgan investitsiyalar innovatsion jarayonning asosini ta'minlashi hamda inson kapitalini to'plashda oliy ma'lumot hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi batafsil yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiyot, inson kapitali nazariyasi, investitsiya, innovatsion iqtisodiyot, yalpi daromad, inson resursi, modernizatsiya, oliy ta'lim, oliy ma'lumotli shaxs.

Abstract: This article talks about the role of human capital in the development of an innovative economy, how the application of human capital theory leads to results, and the essence of human capital. In this, it is highlighted in detail that investments in human capital and education provide the basis of the innovation process, and higher education is decisive in the accumulation of human capital.

Key words: economy, human capital theory, investment, innovative economy, gross income, Human Resource, modernization, higher education, higher education person.

Аннотация: В этой статье рассматривается роль человеческого капитала в развитии инновационной экономики, каковы результаты применения теории человеческого капитала, а также природа человеческого капитала. В нем подробно описывается, как инвестиции в человеческий капитал и образование обеспечивают основу инновационного процесса, а также как высшее образование имеет решающее значение для накопления человеческого капитала.

Ключевые слова: экономика, теория человеческого капитала, инвестиции, инновационная экономика, валовой доход, человеческие ресурсы, модернизация, высшее образование, человек с высшим образованием.

KIRISH

Insonning noyob ko'nikmalari va qobiliyatlari, jumladan, uning doimiy o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish qobiliyati yuqori malakali, yetakchi ishlab chiqarish resursi sifatida namoyon etadi. Intellectual inson kapitaliga sarmoya kiritish resurslarini joylashtirishning eng samarali usuli hisoblanadi. Bugungi kunda O'zbekistonda ham inson kapitali ijtimoiy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishi sifatida qaralmoqda. Buning isboti sifatida mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyev yosh olimlar va akademiklar bilan uchrashuv paytida so'zlagan nutqni misol keltirish mumkin: "... Bu ishlardan asosiy maqsad mamlakatimizda inson kapitalini rivojlantirish. Xomashyo va uni qayta ishlash bilan uzoqqa borib bo'lmaydi. Qolaversa, ishlab chiqarishda qo'shimcha qiymat olish uchun ham innovatsiyalar kerak. Shu bois ilm-fan taraqqiyotimizning muhim yo'nalishi, tayanchi bo'ladi".

Chunki inson kapitalini rivojlantirish - innovatsion iqtisodiyot, bilimlar iqtisodiyoti, investitsiyalar, global axborot tizimlari, eng yangi texnologiyalar hamda biznesning yangi shakllarini rivojlantirishning zarur sharti hisoblanadi.

METODLAR

Neoklassik inson kapitali nazariyasining asoschilari Chikago universiteti professorlari Teodor Shults ^[1] va Gari Bekker ^[2] bo'lib, Shults inson kapitali g'oyasini ilgari surdi va Bekker bu g'oyani inson kapitaliga investitsiyalar samaradorligini asoslash hamda inson xatti-harakatlariga iqtisodiy yondashuvni shakllantirish orqali rivojlantirdi.

Ushbu nazariyaning tarixiy ildizlarini A.Smit va U.Petti, K.Marks va J.S.Mill, G.Sidjvik va A.Marshall, G.Rocher va U.Farr, E.Engel, T.Vitshteyn hamda boshqa ko'plab yirik iqtisodchilarning asarlarida topish mumkin.

A. Smitning o'z asarlarida, "foydali mehnat unumdorligini oshirish, birinchi navbatda, ishchining epchilligi va mahoratini oshirishga, keyin esa u ishlagan texnika va asboblarni yaxshilashga bog'liq" ekanligini ta'kidlagan [3].

G. Bouenning fikricha esa, inson kapitali insonlarga berilgan va ma'lum vaqt davomida tovar va xizmatlarni ishlab chiqarish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan bilim, ko'nikma, motivatsiya va energiyadan iborat [4].

M. Kritskiyning ta'kidlashicha, inson kapitali ijtimoiy taraqqiyot va intellektual faoliyatning yangi kuchi sifatida xo'jalik yurituvchi subyektning harakatiga asoslanadi [5].

Mazkur tadqiqot ishini olib borishda induksiya va deduksiya, taqqoslama tahlil, analiz va sintez kabi metodlardan foydalanilgan bo'lib, mazkur metodlardan foydalanish orqali ilmiy xulosalar shakllantirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Inson kapitali (ing. human capital) - bu inson va umuman jamiyatning turli ehtiyojlarini qondirish uchun ishlatiladigan bilimlar, ko'nikmalar to'plami.

Inson kapitali aholining turmush darajasi va sifatini oshirishga, shu jumladan ta'lim, sog'liqni saqlash, fan, tadbirkorlik qobiliyatiga, mehnatni axborot bilan ta'minlashga, samarali elitani shakllantirishga, fuqarolar va biznes xavfsizligiga, iqtisodiy erkinlikka, madaniyat, san'at va boshqa tarkibiy qismlarga investitsiyalar hisobiga shakllanadi va to'planadi. Investitsiyalar ta'lim, sog'liqni saqlash, malaka oshirish, iqtisodiy motivatsiya, geografik harakatchanlik va boshqalar tizimida inson kapitalini ishlab chiqarish uchun asos yaratadi. Ularning mazmuni nafaqat investitsiya, balki investorning haqiqiy, ongli va maqsadli faoliyatidir. Shu bilan birga, inson kapitalini yaratishda mehnat xarajatlari va o'z-o'zini rivojlantirish, o'zini takomillashtirish harakatlari muhim rol o'ynaydi.

Hozirgi vaqtda inson kapitali nazariyasi va amaliyoti asosida AQSh va Yevropaning yetakchi mamlakatlari rivojlanish paradigmasi takomillashtirilmoqda. Inson kapitali nazariyasi asosida Shvetsiya o'z iqtisodiyotini modernizatsiya qildi va 2000-yillarda jahon iqtisodiyotida yetakchilik mavqeyini tikladi. Tarixiy jihatdan qisqa vaqt ichida Finlyandiya innovatsion iqtisodiyotga o'tishga muvaffaq bo'ldi va umuman iqtisodiyotning raqobatbardoshligi bo'yicha dunyoda birinchi o'rinni egalladi. Inson kapitali nazariyasi va amaliyoti XX asrning ikkinchi yarmida paydo bo'lgan innovatsion iqtisodiyot (bilimlar iqtisodiyoti) va venchur ilmiy-texnik biznes muammlariga javob bo'ldi.

Jahon banki, 192 mamlakatni o'rganish misolida, o'tish davri iqtisodiyotidagi o'sishning atigi 16 foizi jismoniy kapital (uskunalar, binolar va ishlab chiqarish infratuzilmasi), 20 foizi tabiiy kapital, qolgan 64 foizi inson kapitali bilan bog'liq degan xulosaga keldi. So'nggi 20 yil davomida inson kapitalining hajmi 55% ga o'sgani ma'lum bo'ldi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) ga a'zo bo'lgan yuqori daromadli mamlakatlarda inson kapitalining milliy boylikdagi ulushi 70% ni tashkil etgan bo'lsa, quyi daromadli mamlakatlarda uning hisssasi 41% ga to'g'ri keladi [6].

Aynan inson kapitalidagi farqlar mamlakat iqtisodiyotining jahon bozoridagi raqobatbardoshligi, aholi turmush farovonligi va umuman, inson taraqqiyotidagi farqlarni belgilab bermoqda, xususan, mamlakatlar o'rtasida aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromadlardagi farqlarning 10-30 foizi aynan inson kapitali bilan izohlanishi [7] ma'lum bo'lmoqda.

Davlatning eng muhim vazifasi - innovatsion ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning asosi sifatida tizimli innovatsiyalarni ta'minlash maqsadida inson kapitaliga investitsiyalarni yo'naltirish bilan bog'liq. Inson kapitali va ta'limga investitsiyalar innovatsion jarayonning asosini ta'minlaydi.

Iqtisodiyotning innovatsion sektori, jamiyatning ijodiy qismi mamlakat, mintaq, tashkilotlarning rivojlantirish yo'nalishi va sur'atlarini belgilaydigan yuqori sifatli inson kapitalini to'plash manbalari hisoblanadi. Boshqa tomondan, sifatli inson kapitali innovatsion tizim va iqtisodiyotning asosidir. Inson kapitali va iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud.

Inson kapitali va innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish jarayonlari innovatsion axborot jamiyati va uning iqtisodiyotini shakllantirish hamda rivojlantirishning yagona jarayonini tashkil etadi. Innovatsion iqtisodiyot olimlarning g'oyalarini amalda qo'llashga va ularni innovatsion mahsulotlarda aks ettirishga yordam beradi. Shu bilan birga, innovatsion iqtisodiyot inson kapitalini to'plashga qodir va inson kapitali uning rivojlanishining asosiy omilidir. To'plangan inson kapitali bilimlar iqtisodiyotining asosiy qismi bo'lib xizmat qiladi va uning hozirgi darajasini belgilaydi. Innovatsion iqtisodiyot - bu yuqori sifatli hayot, aql, ta'lim, fan va yuqori sifatli inson kapitali iqtisodiyoti.

Dunyodagi yetakchi mamlakatlarning innovatsion iqtisodiyotida inson kapitali va uning rivojlanishiga yuqori investitsiyalar kiritish yuqori sifat bilan alohida ajralib turadi.

Hozirgi kunda dunyo tajribasi va amaliyotidan ma'lum bo'lishicha, aynan inson kapitaliga investitsiya kiritishga ustuvor vazifa sifatida qaragan mamlakatlar yuksak taraqqiyotga erishmoqda. Jumladan, rivojlangan mamlakatlarda ta'limning to'liq sikliga investitsiya kiritishga, ya'ni, bola 3 yoshdan 22 yoshgacha bo'lgan davrda uning tarbiyasiga sarmoya sarflashga katta e'tibor beriladi.

1-jadval: Ta'limga kiritilgan investitsiyaning jamiyatga keltiradigan foydasi bilan bog'liqligi*

Mamlakat	Ta'limning to'liq sikliga sarflangan sarmoya (dollar)	Bir xodim yaratadigan qo'shimcha qiymatning miqdori (dollar)
AQSH	231 000	3,1 mln.
Janubiy Koreya	130 000	2,1 mln.
O'zbekiston	19 000	77 ming

*Manbaa: <https://yuz.uz/uz/news/inson-kapitaliga-etibor--asosiy-vazifa>

Agar yuqoridagi ma'lumotlarga e'tibor qaratadigan bo'lsak, AQSH va Janubiy Koreyada bir ishchi kuchini shakllantirishga ketgan xarajat o'zini 13-17 marta oqlagan bo'lsa, O'zbekistonda sarflangan sarmoyaning jamiyatga keltiradigan foydasi atigi 4 barobarni tashkil etadi.

2018-yilda Jahon banki tomonidan e'lon qilingan "Inson kapitali indeksi-2018" reytingida Singapur (0,88 koeffitsiyent), Yaponiya (0,84), Koreya (0,84), Gongkong (0,82) va Finlandiya (0,81) peshqadamlik qilgan. Ushbu davlatlarning intellektual salohiyati ham juda yuqori.

Umumlashtirish darajasiga qarab, inson kapitalining tarkibida quyidagi tarkibiy qismlarni belgilash mumkin: individual, jamoaviy va ijtimoiy.

Dastlabki ikkitasi mikro darajada individual shaxsning inson kapitali va ma'lum bir asosdas birlashtirilgan odamlar guruhi sifatida qaraladi hamda unga kompaniya jamoasi, ijtimoiy-madaniy guruh a'zolari va boshqalar kiradi.

Ijtimoiy komponent – bu makro darajadagi inson kapitali bo'lib, u jamiyat tomonidan to'plangan barcha inson kapitalini ifodalaydi, bu esa o'z navbatida milliy boylikning bir qismi, strategik manba va iqtisodiy o'sish omilidir.

Inson kapitalini ko'paytirish uchun shaxs tomonidan ham, jamiyat tomonidan ham (davlat idoralari, xususiylar, oila va boshqalar) katta xarajatlari va turli xil resurslar talab qilinadi.

Bunday investitsiyalarning manbalari ish beruvchilarning xarajatlari, davlat budjeti xarajatlari, fuqarolarning shaxsiy xarajatlari hisoblanadi.

Inson kapitaliga sarmoya kiritish investorning o'zi uchun ham, uchinchi shaxslar uchun ham ba'zi imtiyozlarni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, xodim uchun bu daromad darajasining oshishi, ishdan qoniqish, ish sharoitlarining yaxshilanishi, o'z-o'zini hurmat qilishning oshishi, hayot sifatining yaxshilanishiga sabab bo'ladi. Ish beruvchi uchun esa, samaradorlikni oshirish, ish vaqtini yo'qotishni kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, natijada firmaning raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Davlat uchun foydali jihati esa, bu fuqarolarning farovonligini oshirish, yalpi daromadning o'sishi, fuqarolarning iqtisodiy faolligining oshishi bo'ladi.

Investitsiyalarni amalga oshirish inson kapitalini ko'paytirishda juda muhim jarayon bo'lib, unda u obyekt, subyekt yoki ta'sir natijasi sifatida ishlaydi.

Inson kapitali rivojlanishining asosiy manbalari va katalizatorlari raqobat, investitsiyalar va innovatsiyalardir. Inson kapitaliga investitsiyalar ta'lim, ishlab chiqarish tajribasini to'plash, sog'liqni saqlash, geografik harakatchanlik, ma'lumot qidirishdir.

Ta'lim inson kapitaliga sarmoya kiritishning asosiy yo'nalishi hisoblanadi, chunki u katta vaqt va xarajatlarni talab qiladi. Bekkerning so'zlariga ko'ra, ta'limga sarmoya kiritish to'g'risida qaror qabul qilishda talabalar va ularning ota-onalari bunday investitsiyalarning kutilayotgan marjinal rentabelligini muqobil investitsiyalarning rentabelligi (bank depozitlari bo'yicha foizlar, qimmatli qog'ozlar bo'yicha dividendlar va boshqalar) bilan taqqoslashadi[8]. Hozirgi kunda barcha rivojlangan mamlakatlarda inson kapitali nazariyasi tufayli ta'lim investitsiyalari oddiy investitsiyalardan kam bo'lmagan iqtisodiy o'sish manbayi sifatida ko'rila boshlandi.

Turli xil sog'liqni saqlash va ovqatlanish xizmatlari ham kapital qo'yilmalarni anglatadi, chunki ular ish haqini oshiradi, kasallanishni kamaytiradi, sog'lig'ini saqlashga va samarali hayot davomiyligini oshirishga yordam beradi.

Ishchi kuchining harakatchanligi inson kapitaliga sarmoya sifatida qaraladi, chunki kam daromadli joydan maoshi yuqori bo'lgan hududga ko'chib o'tish nafaqat daromadning oshishiga, balki inson ko'nikmalaridan yaxshiroq foydalanishga olib keladi. Ish qidirish-bu kapital qo'yilma, chunki u mehnat bozori to'g'risida ma'lumot to'plash uchun katta kuch va ma'lum xarajatlarni talab qiladi.

XX asr davomida inson kapitalining to'planishi jismoniy kapitalning to'planish tezligidan oldinda ekanligi aniqlandi. Amerikalik iqtisodchi olim E.Denison 1929-1982-yillarda AQShning iqtisodiy o'sishini tahlil qilib, mehnat unumdorligini oshirishning hal qiluvchi omili ta'lim degan xulosaga keldi. Uning hisob-kitoblariga ko'ra, urushdan keyingi davrda AQShda aholi daromadining 15-30 foizga o'sishi ishchi kuchining ta'lim darajasining oshishi bilan bog'liq edi [9].

Gonkong, Singapur, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarning tajribasi shuni tasdiqlaydiki, ta'lim va sog'liqni saqlashga sarmoya kiritish, raqobatbardoshlikni yaratish inson kapitali davlatning iqtisodiy rivojlanishining eng samarali strategiyasidir.

Umumiy ishlab chiqarishda yuqori texnologiyali mahsulot ulushining doimiy o'sishi ijodiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan malakali mutaxassislarga talabning oshishiga olib keladi. Bu jarayonda oliy ta'lim katta rol o'ynaydi. Oliy ma'lumotli odamlar kapitaldan yanada samarali foydalanadilar, innovatsiyalarni joriy etishga, ishlab chiqarishning yangi, yanada rivojlangan shakllarini ixtiro qilishga moyil bo'ladi. Insonning ta'lim darajasini oshirish unga mehnat sharoitlarini yaxshilash, bo'sh vaqt va iste'molchilar tanlovini yaxshilash, jamiyatdagi obro' - e'tiborni oshirish va o'zini o'zi anglashdan qoniqish olish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, odam qiziqarli va istiqbolli ishlarga kengroq kirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Oddiy ishlaydigan bozor iqtisodiyotida ko'proq oliy ma'lumotli odamlar mehnati uchun yuqori mukofot oladilar. Ta'limning yuqori darajasi xodimni ish beruvchiga moslashtiradigan yuqori imkoniyatlardan biri bo'ladi.

Oliy ta'limning individual iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasi yuqori malakali ishchilarning mehnat sifatini yaxshilash bilan bog'liq. Oliy ma'lumot shaxsni, uning tadbirkorlik qobiliyatini faollashtirishga yordam beradi. Oliy o'quv yurtlari bitiruvchilari yuqori ma'lumotli ishchi kuchi sifatida o'z tengdoshlariga qaraganda mehnat bozorida yaxshiroq harakat qilishadi, ish bilan ta'minlashning maqbul darajasini tanlashadi.

Oliy o'quv yurtida o'qish paytida olingan inson kapitali uning egasiga nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki insonning sifati va turmush darajasini ham o'zgartiradi. Oliy ma'lumot shaxsning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini oshirishga bevosita ta'sir qiladi. Zamonaviy ta'lim tizimi umumiy madaniy darajani, fundamental bilimlarni, o'rganish qobiliyatini va shaxsiy kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ular asosida amaliy ko'nikmalar shakllanadi. Bugungi kunda mehnat bozori kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarning keng doirasiga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash darajasiga nisbatan ancha yuqori talablarga ega.

Oliy ma'lumotli shaxslarning madaniy darajasi odatda yuqori bo'ladi. Madaniyat avlodlar tajribasini jamlaydi, bilim, malaka va ko'nikmalar saqlanib qoladi, odamlar o'rtasidagi munosabatlarning o'rnatilgan regulyatorlari va mehnat harakatlarini qo'llash tuzilmalari shakllanadi va rivojlanadi. Fuqarolarning madaniy darajasi asosan jamiyatning iqtisodiy yutuqlarini, uning ijtimoiy-siyosiy, mafkuraviy, ma'rifiy va ma'naviy-axloqiy tuzilishini belgilaydi.

Malakali ishchi kuchini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydigan va talabalar tomonidan ta'lim xarajatlarning investitsiya xususiyatini aks ettiradigan ta'lim xizmatlari bozori faoliyati muammolari inson kapitaliga investitsiyalar bilan chambarchas bog'liq.

Ilg'or rivojlangan davlatlar yalpi milliy mahsulotning 40 foizigacha bo'lgan qismini mamlakatda samarali ta'lim tizimini rivojlantirish natijasida olindi. Ta'limga sarmoya kiritish insonning o'zi uchun ham, umuman jamiyat uchun ham foydalidir. AQSH mutaxassislarning hisob-kitoblariga ko'ra, ta'lim tizimiga oqilona sarflangan 1 dollari mablag' 3-6 dollarlik samara keltiradi.

Inson kapitalining o'sishini ta'minlash orqali ta'lim xizmatlarining rivojlangan bozori mehnat bozoriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ish beruvchi uchun oliy ma'lumot to'g'risidagi diplom nafaqat ishga joylashish uchun abituriyentning malakasi, balki uning qobiliyatlari, shuningdek, boshqa istalgan shaxsiy fazilatlarini ko'rsatkichi bo'lib xizmat qilishi ikki bozor o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlaydi.

Mamlakatning modernizatsiya salohiyati iqtisodiy rivojlanish uchun olib borilayotgan innovatsion yondashuv bilan bog'liq. Ushbu rivojlanishning muhim jihati inson kapitalining shakllanishi, rivojlanishi va to'planishi bo'lib, uning davomida inson omili bevosita ishtirokchi va rivojlanish natijalarining asosiy iste'molchisi bo'lishi kerak. Inson kapitalini to'plashda oliy ma'lumot hal qiluvchi rollardan birini o'ynaydi.

Ta'lim tizimini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish davlatning asosiy vazifalaridan biridir. Qoida tariqasida, barcha fuqarolarga bepul o'rta ta'lim olish imkoniyati beriladi, hattoki Buyuk Britaniya, Fransiya, Germaniya, Shvetsiya kabi ba'zi mamlakatlarda yoshlar oliy o'quv yurtlarida (davlat ta'lim muassasalarida) ham bepul ta'lim olish imkoniyatiga egadirlar. Ko'pgina mamlakatlarda talabalar uzoq muddatli imtiyozli o'quv kreditlaridan foydalanadilar.

Masalan, oliy ma'lumot pullik bo'lgan AQShda davlat universitetlari talabalarining aksariyati u yoki bu yordamni (masalan, kreditlar va grantlar) oladi, universitetlarning o'zi esa federal va mahalliy budjetlardan subsidiyalar oladi.

Inson kapitali mamlakatning iqtisodiy rivojlanish bilan chambarchas bog'liq hizoblanadi. Buning ilmiy isbotini hindistonlik olim, iqtisodiyot bo'yicha Nobel mukofoti sohibi (1998-yil) Amartiya Sen o'z ilmiy tadqiqotlarida asoslab bergan. Uning fikricha, rivojlanish jarayoni faqat moddiy yoki iqtisodiy farovonlikning ortishi emas, balki jamiyatning har bir a'zosiga tanlov erkinligi yuqoriligini nazarda tutadigan shaxsning imkoniyatlarini kengaytirishdir. Davlat nafaqat iste'mol tengligini, birinchi navbatda, ta'lim, sog'liqni saqlash xizmatlari, shuningdek, siyosiy va fuqarolik huquqlari sohasida teng huquqlilikni ta'minlashi kerak. Bu inson kapitalining o'sishiga xizmat qiladi [9].

Hozirgi vaqtda inson resurslarini rivojlantirish bo'yicha davlat siyosatining zaiflashishi kelajakda qimmatga tushishi mumkin. Inson kapitaliga investitsiyalarning yetarli emasligi iqtisodiyotning turg'unligiga va jamiyatning ijtimoiy beqarorligiga olib keladi. Ta'lim tizimining moslashuvchan imkoniyatlari hozirgi vaqtda iqtisodiyotdagi o'zgarishlar sur'atlariga, birinchi navbatda, ma'lum mutaxassislarga bo'lgan talab konyunkturasi dinamikasiga mos kelmaydi. Ta'lim muassasalarida olingan nazariy bilimlar mutaxassislardan talab qilinadigan narsalarga mos kelmaydi. Ushbu bo'shliqni bartaraf etish usullari boshqacha bo'lishi mumkin-amaliyot, malaka oshirish,

qo'shimcha ta'lim, qayta tayyorlash, o'z-o'zini tarbiyalash. Ular xarajatlarni, shu jumladan moliyaviy xarajatlarni talab qiladi va hozirgi sharoitda doimiy ravishda, ya'ni uzluksiz ta'lim rejimida amalga oshirilishi kerak.

Oliy ma'lumot nafaqat texnologik o'zgarishlar dunyosida ishlay oladigan hamda tanlov va qaror qabul qilish holatlariga duch keladigan milliy iqtisodiyot uchun malakali mutaxassislarni tayyorlash bilan bog'liq, balki bu o'zlarining hayotiy manfaatlariga ta'sir qiladigan yangi ijtimoiy texnologiyalar dunyosida harakat qila oladigan va boshqa ko'plab odamlarni tayyorlash bilan ham bog'liq.

Oliy ma'lumotga ega bo'lgan kishi nafaqat mutaxassisga aylanadi, balki o'z-o'z bilim va ko'nikmalarini oshirish orqali inson kapitalini ham oshiradi. Ushbu kapital, shaxsning mulki bo'lib, ayni paytda jamoat mulki hisoblanadi.

XULOSA

Inson kapitali zamonaviy iqtisodiyotda mamlakat milliy boyligining asosiy ulushini belgilaydi. Inson kapitalining yadrosi o'qimishli, ijodiy va tashabbuskor, yuqori darajadagi professionalikka ega insondir. Oliy ta'lim tizimi insonga zamonaviy jamiyatda yashash uchun zarur bo'lgan resursni beradi. Oliy ma'lumot odamlarning o'zlari tomonidan tobora ko'proq talab qilinmoqda, ular ta'lim xarajatlarni o'zlari va farzandlarining kelajagi uchun samarali sarmoya deb bilishadi. Oliy ma'lumot olish uchun so'rov va uni olish tashabbusi fuqarolarning o'zidan kelib chiqadi. Kundalik hayot darajasida odamlar ta'limning ahamiyati va foydasini juda yaxshi tushunishadi.

Oliy ma'lumot-shaxs manfaatlari va jamiyat manfaatlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning maxsus sohasi sifatida ishlaydi.

Rivojlanish inson kapitali, ishlab chiqarishni texnologik modernizatsiya qilish, iqtisodiy rivojlanishning innovatsion turiga o'tish kelajakdagi iqtisodiy o'sishning asosi va mamlakatning xom ashyo ixtisoslashuviga haqiqiy alternativ bo'lib, bu sog'liqni saqlash, demografiya, fan, ta'lim va innovatsion faoliyat muammolarini hal qilishni o'z ichiga oladi. Mamlakatning inson kapitalini rivojlantirish va to'plashning zaruriy sharti hayotning yuqori sifatidir.

Hayot sifatini oshirish, bilimlar iqtisodiyotini, axborot jamiyatini yaratish va rivojlantirish, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish uchun barqaror shart-sharoitlarni yaratishda inson kapitali to'plangan mamlakatlar katta afzalliklarga ega. Ya'ni, oliy ma'lumotli, sog'lom va optimistik aholisi bo'lgan mamlakatlar iqtisodiy faoliyatning barcha turlari, ta'lim, fan, menejment va boshqa sohalarda jahon darajasidagi raqobatbardosh mutaxassislarga ega mamlakatlardir.

Jamiyatda oliy ma'lumotli insonlar sonini ko'paytirish, iqtisodiyotda mehnat unumdorligini oshirish hamda kelajakda daromadlarning pasayish xavfini sezilarli darajada kamaytirish, shuningdek iqtisodiyotning raqobatbardoshligini, mehnat unumdorligini oshirish va "qashshoqlik tuzog'ini" yengish imkoniyatlarini belgilaydi.

O'zbekistonda ta'lim rivojida inson kapitalining o'zni bevosita inson kapitalidan qanchalik to'liq va muvaffaqiyatli foydalanilayotganiga, uni rivojlantirishga qanchalik faol sarflanayotganiga bog'liq.

Inson kapitalining ustuvor yo'nalishlarini hamda oliy ta'lim tizimidagi kamchiliklarni inobatga olgan holda, quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

1. Oliy ta'limga qabul qilinuvchilar sonini ko'paytirish;
2. Xususiyl oliy ta'lim muassasalariga ko'proq imkoniyat yaratib berish;
3. Davlat oliy ta'lim muassasalarining sifatini oshirish.

Xulosa qilib aytganda, inson kapitalini sifat jihatdan rivojlantirish hisobiga innovatsion rivojlanish darajasini yuqoriga ko'tarish hamda iqtisodiy o'sish natijalarini taraqqiy etgan davlatlar darajasiga yetkazish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Schultz T.W. The Economic Value of Education. —New York: Columbia University Press. —1963 г.
2. Капелюшников Р.И. Экономический подход Гэри Беккера к человеческому поведению// США: экономика, политика, идеология. —№11. —1993. —С. 17.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Соцэкгиз, 1956. С. 490.
4. Bowen H.R. Investment in Human Capital and Economic Growth // Perspectives on Economic Growth. N.Y., 1968.
5. Критский М.М. Человеческий капитал. —Л.: Изд-во Ленингр. унта. —1991.
6. Lange, Glenn-Marie, Quentin Wodon, and Kevin Carey, eds. 2018. The Changing Wealth of Nations 2018: Building a Sustainable Future. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-1046-6.
7. World Bank Group. Human Capital: A Project for the World, 2018. October, Development Committee Meeting <https://www.devcommittee.org>
8. Е.В. Викторова. Высшее образование и человеческий капитал в инновационной экономике //инновации. — 2011.—№6. —С. 101.
9. Kuziboev B. et al. The Role of Renewable Energy and Human Capital in Reducing Environmental Degradation in Europe and Central Asia: Panel Quantile Regression and GMM Approach //Energies. — 2023. —Т. 16. — №. 22. —С. 7627.
10. Sherov A. B. State financing of higher education institutions in the context of the introduction of innovative economy // Central asian journal of mathematical theory and computer sciences. — 2023. — Т. 4. — №. 11. — с. 132-136.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.